

בושה גדולה מאוד והרי זה דומה למי שרצה לרצוח איזה בן אדם ואחרי זה כשנתפס על זה למשפט הרי הוא עומד ומבקש מזה שרצה לרצחו שירחם עליו, שבודאי הרי זה בושה גדולה ואיזה פנים יש לבקשה זו, וכן בנו של ק"ו כשמדובר על אנשים צדיקי עולם י' שבטי קה כמה הוא הדבר הזה לחרפה ובושה, אמנם מה שייך ענין זה לגבי התוכחה לעתיד לבא, ועל כן יש להבין מה מצא בעל המדרש ללמוד מכאן מוסר השכל לגבי התוכחה שיוכיח ד' ית' את כל א' וא"ה, (וידוע מה שפירש בזה בבית הלוי עה"ת).

ואפשר לתרץ ולהבין דברי המדרש באופן זה בס"ד וקודם כל נבאר את התוכחה שהוכיח אותם יוסף ונפרש מה שאמר להם יוסף "אני יוסף" וגו' בדרך זה כך, שכוון בזה לאמר להם (מוסר) למה אתם לא מכירים אותי הלא אני יוסף אשר מכתם אותי ואע"פ שהיה נראה קצת אחרת שהיה לו עכשיו חתימת זקן אבל מכל מקום אם היה לפחות אכפת לכם קצת על כל הענין שנאבד לכם אח או על צערו של אבא שיצא מזה ולא הייתם שוכחים לגמרי מכל וכל את הצער אז על כל פנים אחרי שנפגשו כמה פעמים ואחרי כל כך הרבה משא ומתן שהיה לנו הייתם כבר מכירים שאני יוסף.

¹ והיה אפשר לתרץ שגם ביום הדין יהיה דומה לענין זה כי יתודע לנו שבמה שחטאנו אנחנו נגד ד' ית' גרמנו בזה כביכול צער נורא כלפי מעלה וגם לקול נורא בכל העולמות וכמבואר בספ"מ ובספ"ח איזה חרבן וקלקול נגרם למעלה ע"י חטא האדם ולפי זה נמצא שכמה שייסבול האדם בעונשו עבור חטאו אין מגיע כלל לערך הזה שנגרם על ידו למעלה, ואז ביום הדין כשיתגלה כל זמן לעיני השבט יתווכח מגודל בושתו וישבשעה שנועש וסבל על עונו בעולם הזה היה מתלונן כלפי מעלה והיה מבקש וצוּעק שירחם עליו בשעה שהוא עדיין לא תיקן חטאו ועדיין לא התחרט ולא אכפת לו על אכזריותו כלפי מעלה ועם כל זה יש לו תלונה כלפי מעלה למה נותנים לו לסבול ולא מרחמים עליו.

אמנם עדיין יש לבאר את עצם הבושה של השבטים שלכאורה הרי זה מחוסר ביאור להבין מה היה ענין הבושה של הצדיקי עולם שבטי קה כפי הידוע מה שכתב החובת הלבבות שהחסיד מתבייש ליבוש מן אדם יותר ממה שהוא בוש מפני ד' ית' היודע כל מצפוניו, וא"כ איך שייך אצל השבטים שיתביישו מיוסף ומכל שכן שלא היה להם להיות נעשים מבוהלים.

ובעל כרחק צריכים לפרש שבבושתם לא היה דוקא מפני יוסף אלא באמת היה מלפני ד' אמנם זה היה על ידי ראיית פני יוסף (וזה הכוונה "מפניו" כלו' מפני ראיית פניו אמנם לא ממנו אלא מאת ד') וזה היה על ידי תוכחתו שהוכיח להם כאשר יתבאר בהמשך הדברים בס"ד.

¹ כמבואר בספ"ה שדנו אותו על פי מה שהבינו על פי דין תורה וכן כתב שם באור החיים הק' (בראשית ל"ז כ"ב) וע"ש, ובספ"ה האריכו בענין זה שהם טעו וחשבו שכמו שהיה לאברהם ישמעאל וליצחק עשיו כמו כן יש גם ליעקב בן א' כזה ח"ו וכו' ע"ש.

² וכמו שהתורה הק' מלמד שאפילו כשהב"ד מקיימים מצות ה' מיתות ב"ד על זה המצוה להתנהג במדת רחמנות במה שאפשר ולברור לו מיתה יפה, ועי' מה שכתב הרמב"ן (בראשית מ"ב כ"א) על הפסוק אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו וגו', וכתב על זה הרמב"ן שם שחששו שעל האכזריות שלא שמו לב כשהתחנן אליהם על זה הגיע אליהם העונש יותר משעל עצם המכירה, עכ"ד.

וביסוד זה יש לפרש מה שאמר יוסף לאשתו של פוטיפר (ל"ט ח') הן אדוני לא ידע וגו' ואיך אעשה וגו' וחטאתי לאלקים, שיש לתמוה למה הקדים טעם הסירוב מפני החטא לאדונו לפני טעם החטא לאלקים, ועי' רמב"ן שם שעמד בזה ע"ש, ו"ל על פי מה דאיתא בחז"ל

וכמו שהוא בדרך כלל כאשר אדם נעדר ממנו אח וחשב שכבר איננו בעולם ואחרי שעבר זמן רב פתאום נפגש אתו אע"פ שנראה קצת שונה עם כל זה אם זוכר אותו כל הזמן ולא נשכח ממנו כל הזמן אלא היה מתמרמר כל הזמן על בודאי שיכיר אותו תיכף ומיד, וזה שאתם לא הכרתם אותי הוא סימן ששכחתם לגמרי ממני ומצער האבא ולא אכפת לכם על כל הענין.

ואע"פ שחשבו שמה שעשו היה על פי דין בכל זאת היו צריכים להצטער על שהיו זקוקים לכך וגם היו צריכים להשתתף בצערו של אחיהם בשריהם כי קיום המצוה לא צריך לפגוע במדותיו של האדם ולהפכם לאכזריות ועל כן היה זה באמת בושה נוראה עבורם מה שלא הצטערו על צערו ולפחות על צערו של אבא, ושכחו לגמרי שהיה להם פעם אח, וזה היה הבושה הגדולה שבתוכחתו שמה נבהלו ונתביישו כל כך עד שלא יכלו לענות.

ועל פי זה נוכל להבין בס"ד ענין הבושה כשיופיע הקב"ה ויוכיח אותנו יהיה זה גם כן דומה לענין הנזכר, ולפני שנבאר ונפרש הענין נקדים מה שיש להבין שהנה אנחנו חיים היום בצורה שכאלו נשכח מאתנו שד' ית' נמצא על ולדינו כל הזמן אע"פ שבאמת אפשר לראות ולהכיר איך שהשגחתו ית' משגיח עלינו כל

(ומובא ברש"י) שהיא כוונה לשם שמים מפני שראתה באצטרולוגין שלה שעתידיה להעמיד בנים ממנו, ע"ש, וא"כ יש להבין מאיפה ידע יוסף שלא כדבריה שאין זה מצוה, אך "ל לפי האמור שלא יתכן שיהיה מצוה אם זה צריך לפגוע במדות שבין אדם לחבירו דהיינו כלפי אדונו, וזה מה שהקדים יוסף להוכיח שאינה צודקת ושזה לא מצוה מכיון שזה בהכרח יפגע במדותיו כלפי אדונו, ונמצא מה שהזכיר ענין אדונו היה להוכיח שהרי זה חטא לאלקים.

¹ כי יש להבין שעיקר הסיבה שהאדם חוטא הוא מפני ששכח ממנו * שד' ית' עומד על ידו כל רגע ורואה כל מעשיו ומחשבותיו וכמבואר ענין זה בש"ע ברמ"א (א"ח סי' א' סעיף א') והוא דברי הרמב"ם (במ"ג) שאם ישם האדם ענין זה ללבו מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ד' ית' ובושתו ממנו תמיד, ע"ש, ובש"ע הרב מוסיף שצריך להעמיק מחשבתו והתבוננותו בענין זה (וגם לשוב על עונותיו שזה מה שמונע מלהשפיע את היראה על לבו) ואז הרי זה בודאי ישפיע היראה על לבו*, ע"כ, ויש להוסיף ולהסביר הענין שאם האדם יחשוב את כל זה רק מפעם לפעם (בשעה שהיצר הרע מתגבר עליו לעבור עבירה והוא יצא לחזק עצמו בדרך זו) אין מחשבה זו נדבק ללבו מכיון שהרי זה כדבר זר אצלו ולפי הטבע כך הוא שאין נכנס לעומק לב האדם מחשבה שמרגיש זר עמה כמו שהמציאות מעיד על זה, ועל כן על האדם להרגיל את עצמו להיות ענין זה תקוע בלבו ויחשוב על זה תמיד יום ולילה.

אמנם זה צריך להיות גם עם רצון חזק שזה ישפיע על לבו כי בלי רצון אמתית לזה לא יכנס ללבו אפילו אם יחשוב על זה כי לבו החומרי של האדם אינו רוצה להיות מוכרח לחיות עם עול ומכל שכן עם עול מלכות שמים שזה מגדד ומקוע ממנו מלאות כל האות לבו ועל כן צריך להגדיר להבין מלאות כל האות לגי' ולת' בן מחשבות חומרו ואז עצתו של הרמב"ם בודאי יעמוד לו וכשיזכיר לעצמו הענין בודאי ישפיע עליו ויפעול בלבו את המבוקש בס"ד תיכף ומיד כמו שכתב הרמ"א בשם הרמב"ם.

ועוד יש להרגיל עצמו לראות תמיד אשר ד' ית' משפיע לו כל רגע חיים ואושר וכל מה שיש לו ועומד על ימינו תמיד להשפיע לו כל צרכיו ולשמור עליו מכל מיני נזק ומחלה וכדו' כמבואר כל זה באריכות בחובת הלבבות (שער הבחינה), ובזה יש לראות ההבדל בין דורות האחרונים לדורות הראשונים שהיו תמיד חיים כך והיו מגדלים צאצאיהם בזה מקטנותם והיה זה מונח על לבם ובכל נשימה ונשימה היו מרגישים את ד' והיה מתקיים

רגע ומציל אותנו ומגן עלינו כל רגע ומשפיע לנו צרכינו תמיד בכל עת, ואע"פ שיש היום הסתר פנים גדול כמו שכתוב (דברים ל"א ח') על הדור האחרון הזה "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" וגו' בכל זאת הרוצה ושם לב יכול לראות ולהכיר את ה"אנכי" שנמצא בתוך ההסתרה, ונמצא שחבוי בתוך ההסתרה פנים גלוי פנים גדול וההסתרה הוא רק חצוני למי שלא רוצה לפתוח עינים ולהתבונן.

וכל מי שמאמין שבודאי ד' ית' נמצא ומחפש ומתבונן ומחטט בכל כחו להסיר המכסה החצוני לגלות ולראות את הטמון מתחת ההסתרה הוא יזכה לראות במוחש איך שהוא כביכול עמנו בכל צרתנו ושומר עלינו כעל בבת עין וכמו שאמרו חז"ל (יומא ס"ט: הן הנה נוראותיו ונפלאותיו שאנו בין זאבים ואריות ובכל זאת אלה פה היום כולנו חיים בס"ד ונמצא שמתוך ההנהגה של ההסתרה פנים יוצא גילוי פנים גדול כי הנהגת הסתר פנים מודיע לנו שכביכול האבא כועס עלינו עתה מפני מעשינו הרעים ובכל זאת לא ינום ולא ישן שומר ישראל, ועל כן עלינו להיות מכירים לו טובה ולדבק לבנו אליו ולעבדו ביותר אהבה וביותר יראה ואמונה ובטחון.

והנה אם אין אנו מחפשים אותו ית' כאמור הרי זה סימן שח"ו לא אכפת לנו על ההסתרה

אצלם מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה י"ד ל"א) על הפסוק כל הנשמה תהלל קה וגו' וז"ל על כל נשימה ונשימה תהלל קה, כלומר שעל כל נשימה שאדם נושם צריך להלל לבוראו, והיו רואים השגחת ד' ית' אתם בכל צעד וצעד והיו חיים תמיד עם ד' ית' ב"ה, ולכן ברגע שהיו חושבים על זה היה זה פועל על הרגשת לבם וכמו שכתב הרמ"א שמים יגיע אליו היראה וכו' כנ"ל.

אבל היום בעוה"ר אדונינו כל זה האותנים בדורות הללו מה שאמרו חז"ל על דורות הרשונים שלפני המבול מדור אנוש ואילך, "ויאמרו לקל סור ממנו" ועל כן מי שרוצה שישתקיים בו עצת הרמב"ם שהביא הרמ"א שמיד כשישים אל לבו שד' ית' עומד על ידו יגיע אליו היראה וכו' צריך לעמול על זה ולהרגיל עצמו מקודם להחזיר ענין זה לתוך לבו עד שיחיה עם זה, ואז יראה שבשעה שיתקפו יצרו ויתגבר עליו ח"ו, תיכף ומיד כשיזכיר ללבו שוית' ד' לנגדי תמיד מיד יגיע אליו היראה והבושה לפניו ית' ויוכל בקל להתגבר נגד יצרו בס"ד.

* בשו"ת מן השמים (...) כתב ששאל מן השמים עצה נגד היצר הרע והשיבו לו שיתזכר האדם תמיד שהוא שחכן (כלומר שהוה שוכח מה שצריך לזכור) ע"כ.

** וכעין זה מובא בשם הרה"ק ר"מ מקוברין ששאל את הבית הלוי (מבריסק) כשהיה עדיין אברך צעיר לימים (והיה גר בבית חותנו שהיה חסיד מהרה"ק מקוברין, והרה"ק מקוברין כשיבקר פעם בעיר חותנו התאכסן שם בבית חותנו), ואז שאל אותו הלא אתה אברך עילוי האם הנך יודע לפרש את דברי הרמ"א בשו"ע סעיף א' במה שכתב שכאשר ישם האדם ללבו שד' ית' עומד עליו ורואה במעשיו "מיד יגיע אליו היראה" וכו' וכי הנך מרגיש שזה כך ונעמד הבית הלוי בתמהון באמת הרי זה קשה למה לא רואים את זה כך, אז ענה הרה"ק ואמר שהתירוץ על כך הוא כי חסר ב"א ישיש אל לבו" עכדה"ק.

³ ועצם הענין של מחשבתו מתחיל להתבונן בכל הנזכר אע"פ שבאמת היה ראוי לכל יהודי שלבו תמיד דבוק באמונה להתבונן בכל זה, שזה עצמו נובע מכח ההסתרה פנים ששורה בעולם שעל ידי זה חסר לו ישוב הדעת ונעשה מבוהל ומאבד עשתנותיו וכמו שמובא ענין זה בשם המגיד ממעריטש (הרה"ק הר"ר דוב בער) שכאשר האדם נעשה מבוהל הרי זה סימן שהקב"ה מסתיר פניו ממנו, ופירש בזה הפסוק "הסתרת פניך הייתי נבהל" שעל ידי הסתרת פנים היית נבהל, ע"כ, אמנם מי שהוא חזק מאד בדביקותו באמונה בד' עליו לא ישפיע ההסתרה הטבעי הזאת, ובהו הוא באמת המבחן אם אמונתו דבוק בלבו שמרגיש שד' הוא החיים שלו.

לגמרי כידוע בספה"ק) ואם כן אדרבה היה עליהם להתמרמר ולהתרגז על הכשלון עד שיתוקן לגמרי.

אמנם יש להבין ביאור הדברים כך שיוסף כוון בדבריו אלה ללמדם דרך התשובה האמיתית, והנה דבר ראשון יש לחלק את העבירה לשתיים דהיינו מעשה העבירה לחוד והתוצאה לחוד ועליהם לדעת ולהאמין שהתוצאה שיצא אל הפועל זה היה סיבה מאת ד' (למחיה לפניהם), וענין זה הוא באמת כלל בכל מקרה בעולם שמתגלגל ע"י בני אדם (וכמבואר בחינוך (מצוה ...)) וכן הוא גם בחובת הלבבות) שחייב האדם להאמין שאי אפשר לשום אדם בעולם לגרום נזק להשני מה שלא היה קורה לו בין כך, ואם לא היה עושהו אדם המזיק הזה היו סיבות אחרות לגרום נזק זה להניזוק כי הרבה שליחים למקום, ובזה הסביר החינוך הטעם שאסרה תורה נקימה ואפילו נטירה בלב לנטור איבה ושנאה או לזכור בכלל שהשני גרם ועשה לו נזק כי הנזק והצער שנהיה לו נגזר עליו מן השמים ואפילו אם אדם הזה לא היה עושה לו את זה היה זה בין כך מגיע אליו במלואה ולא טיפה פחות ממה שהגיע לו ע"י השני והרבה שלוחים למקום להוציא גזירותיו ית' לפועל אלא שמגלגלין חובה ע"י חייב.

וכמבואר בחז"ל שאפילו נזק או מיתה שנגרם ע"י בן אדם כגון שלא עשה מעקה לגגו ועל ידי כן נפל ממנו בן אדם ונהרג הרי זה גם כן מפני שבין כך נגזר על אדם זה שיהרג, כמבואר ברש"י (שם דברים כ"ב ח') שעל זה אמרו חז"ל ודרשו ממה שכתוב לשון כפול "יפול הנופל" דהיינו ללמד שראוי היה (בן אדם) זה לפול, כלו' מכיון שנפל הרי זה סימן שנגזר עליו בין כך שיפול ויהרג והרבה שליחים וסיבות למקום (להקב"ה) שעל ידם היתה נעשית מיתתו זו אלא שמגלגלין חובה ע"י חייב כלומר שמכיון שאדם זה עשה עבירה זו שלא עשה מעקה לכן נשלח לו בן אדם זה (שבין כך עומד לפול) שיפול אצלו, ואפילו במה שנעשה ע"י אדם בבחירתו ובמידת גם כן הרי זה בודאי שעל אדם זה נגזר עליו בין כך מן השמים שיהרג, ולולי זאת לא היה שייך בשום פנים שיהרג (או ינזק) ע"י בחירת האדם

אבל מה שצריך להתחרט ולעשות תשובה היינו על שהפעולה נעשה על ידו כי אע"פ שהדבר נגזר מן השמים אמנם לא נגזר שיהא הוא השליח כמו שאמרו חז"ל הרבה שלוחים למקום אלא שהתגלגל החובה ע"י חייב, אבל בכל זאת אסור לזלזל בתשובתו למעט בצערו והתמרמרותו (מכיון שידוע שבין כך היה הדבר קורה) כי הרי הצער וההתמרמרות הם מעיקרי התשובה כמבואר בשערי תשובה לרבינו יונה ולכן צריך להחמיר בתשובתו בהרגשת צערו ולהתמרמר כמו שראוי לעשות.

ולדוגמא אם המדובר על רציחה כנ"ל אזי יצטער ויתמרמר כאלו שלולי מעשיו היה הנרצח ממשיך לחיות ולהעמיד דורות של עולם מלא, ואם לא יעשה תשובה באופן זה אזי ח"ו יהיה עונשו שמור לעולם העליון ושם יהיה נידון בחומרא כזאת כאלו לולי מעשיו היה נשאר הנהרג קיים עם זרעו וכמו שאמר

שעומד על ידינו גם היום וכמו שכתב ברמ"א אר"ח (סי' א' א').

ועוד עלינו להתבונן ולשים לב על מה שהקב"ה עומד אחר כתלנו ורוצה לגאלינו, ויושב ומצפה שנפנה פנינו אליו ונראה לו קצת שאנו מחכים ומצפים לו ואנו רוצים ומתגעגעים לחזור אליו הביתה, ומבואר גם בחז"ל שהקב"ה רוצה מאוד לגאול אותנו ולהיות יחד אתנו ומחכה כבר עלינו בכליון עינים, ואיזה פנים יש לנו כשאנו פונים אליו עורף ח"ו, וזה באמת א' מהדברים שמעכבים את הופעת הגאולה השלימה כמבואר בנביא (ישעי' כ"א י"ב) "אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיו" ופרשו חז"ל הכוונה שהקב"ה אומר כבר הגיע זמן גאולתכם ותלוי אם תבקשו אותי ואת גאולתי ועוד כתוב (הושע ג' ה') תנאי להגאולה השלימה ובקשו את ד' אלקיהם ואת דוד מלכם גו'.

ויש להזכיר לענין זה סיפור חשוב מהרה"ק הר"ר ברוך ממעזבוז ז"ע, שפעם נכנס אל חדרו נכדו ילד קטן ופרץ בבכי רב ושאלו זקנו על מה אתה בוכה כל כך, וסיפר לו הילד שהיה משחק עם שאר ילדים והוא החביא את עצמו באיזה מקום כדי שיחפשו אותו שאר הילדים (כמו שהוא משחק רגיל אצל ילדים) והוא עמד שם מחכה על שילכו לחפש אותו ושום א' מהילדים לא הלך לחפש אותו ומזה התאכזב והתמרמר מאוד, וכששמע הרה"ק את זה ענה ואמר, כך גם כביכול השכינה הקדושה מוסתרת בינינו והיא יושבת ומחכה שנחפש אותה ולא נמצא מי שיהיה אכפת לו לחפש אותה ולמצאנה, (וזה מה שכתוב (ישעי' ...) ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך וגו') ואז התפרץ גם הוא בבכי רב על צער השכינה, ע"כ הסיפור, וע"י מה שכתב (כמדומה בתנא דבי אליהו) שאם היינו יודעים איך שהקב"ה מתגעגע אלינו לגאול אותנו ולהחזירנו אליו ית"ש היינו רצים אחריו בשאגת ארי, ועתה מובן היטב הפירוש בדברי המדרש איך מדמה הבושה שיהיה לנו בשעת הגאולה השלימה לבושתם של השבטים כלפי יוסף והרי זה כפ"פ בס"ד.

(מתוך שיהיה לפ' ויגש תש"ס)

"ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם"

בפסוק (מ"ה ה') "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מחרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם", יש לתמוה וכי איזה נחמה היא זו וכי מי שעושה עבירה ואח"כ יוצא מזה טובה לא יהיה נחשב לו העבירה ולא יתחייב עליה עונש ותשובה עליה (ובשלמא מה שכתוב בסוף פ' ויחי (נ' ט"ו כ') שדאגו השבטים אולי ינקום בהם יוסף ועל זה ניחם אותם יוסף שאינו כועס עליהם מכיון שסוף כל סוף יצא מזה טובה של הצלת נפשות גם לו וגם להם ולכן "אל תיראו" כי לא אשלם לכם רעה על זה כמו שכתוב שם, מה שאין כן כאן שאמר להם סתם אל תעצבו ואל יחר בעיניכם) הלא בודאי אחרי שנתגלה עתה שלא היו צודקים במה שחשדו את יוסף והוא הצדיק, לפי זה נמצא שנכשלו בעבירה גדולה מאד של "וגונב איש ומכרו" וא"כ בודאי עליהם להתמרמר על חטאם ויחר אפם על עצמם ויתחרטו מעומק לבם עד שיתכפר להם (ובאמת עבור כך נהרגו עשרה הרוגי מלכות ועד היום עדיין לא נמחה החטא

פני השכינה מאתנו ח"ו ועוד שנדמה לנו שאין אנו זקוקים אליו אלא אנו כביכול מסתדרים גם בלעדו ח"ו, והרי זה דומה לילדים קטנים ששמחים כשאין האבא בבית שאז הם יכולים לפרוק עול ולהשתולל כפי רצונם, והנה כאשר קורה פעם שהאבא מתחבא בבית כדי לנסות אותם ולראות אם הם מתגעגעים אליו ומעוניינים בו והם חושבים שהוא באמת עזב את הבית ואותם והרי הם משתוללים ופורקים עול מעל צואריהם ועושים שמחה גדולה מזה שהאבא לא נמצא, והנה כאשר מתגלה להם שבאמת היה האבא בבית אלא שהתחבא אזי אוי להם מאותה בושה שמכסה פניהם מהתנהגותם והשתוללותם והם דופקים ראשם בקיר ולא יכולים לסלוח לעצמם על מה שלא שמו לבם לכל זה ולא ניסו אפילו לחפש ולבדוק אולי האבא כן נמצא בבית ולו חכמו ישכילו היו מתבוננים שאיך יתכן שאביהם הרחמן עזב אותם פתאום בלי רועה ומפני זה היו לפחות מנסים לחפש אותו ולחשוב על כך שאולי רק מנסה אותם כנזכר ואם היו באמת מחפשים אותו אזי היה גם הוא תיכף ומיד מתגלה עצמו אליהם מאחר שהוכיחו (בוזה שמחפשים אותו) שהם כן אכפת להם עליו ורוצים אותו ומחכים עליו.

וכמו כן הוא הנמשל כלפינו שאיזה פנים יהיה לנו כשיופיע הגאולה השלימה והקב"ה יופיע בהגאולה השלימה בקרוב ואנחנו לא נכיר אותו עד שיצטרך ד' ית' לומר אני ד' ויגלה ד' ית' את עצמו אלינו ויצטרך לומר עוד פעם "אנכי ד' אלקיך" וכאלו עדיין לא מכירים אותו, והנה אז ישאל אותנו למה אינכם מכירים אותי ואיך שכחתם אותי הלא אני הייתי נמצא אצלכם כל הזמן במשך כל הגלות ולמה הייתם צועקים תמיד "למה פניך תסתיר תשכח עניינו" וכו' ולא הרגשתם שאני כן נמצא אתכם, אלא הרי זה סימן שלא חשבתם עלי כל הזמן ושח"ו לא היה אכפת לכם על צערי הרב שגרמתם לי להיות שכינת בגלות בגללכם וכמו כן כל מה שמבזים ומחללים את שם קדשי בגוים ובכל העולם כנ"ל.

והנה אז כאשר נתעורר מהחלום העמוק והתרדימה הגדולה הנופלת עלינו אנה נולך חרפתינו ובשתינו ואוי לנו מיום הדין והתוכחה, כי כל מה שנזכר כאן יהיה לנו לבושה נוראה וגדולה מאוד מאוד עבורינו. **ומכל** שכן אלו האנשים שעיקר דאגתם היה שיצליחו לאסוף הון ולהשיג כל השגת העולם הזה ותענוגיו וכמו כן להשיג כבוד המדומה שיעלה כבודם בעיני כל וכל א' עם המפלגה שלו שתהיה עומדת בראש כל שאר המפלגות ושהמוסד שלו יהיה לו שם טוב כשם הגדולים אשר בארץ, וכמו כן כל שאר הבלי עולם הזה וגם כל אלה שהיו המחותר והלבבות שלהם תפוסים עם מחלוקת ולשון הרע' על כל הדברים האלו או שאר דברי הבל כיוצא בהם, לא ימצאו מקום איפה להסתתר מפני הבושה וחרפת עולם אשר תכסה פניהם ושיהיו ללעג וקלס ומבוזים בעיני כל, ובכל זה אנו צריכים להתבונן באמת ולהתבייש היום טרם יבא השמש ויפנה למה לא מכירים מהקב"ה

רק חטא א' אלא את כל האדם.

וזה נוגע במיוחד לענין תיקוני תשובה על ענין הקדושה, שלפעמים היצר הרע מכשיל האדם ועיקר כוונתו היא על התוצאה להפיל האדם בעצבות ועל ידי זה ישבר לגמרי ויטייאש ועל ידי כן הוא נעשה נפול תחת ידו של היצר הרע לגמרי, ולכן צריך לדעת כנ"ל שאם ח"ו נכשל האדם בחטא אזי עליו התפקיד רק לעשות התשובה על הפעולה בחרטה מעומקא דלבא וודוי וקבלה על העתיד כפי כוחו, ויותר אין עליו לעשות חשבונות על מצבו, אלא לחזק לבו ובטחונו בד' שרב חסד הוא ומסייע לשבים הבאים להטהר^{טו}.

ובזה יש לפרש במה שאמר יוסף "ועתה אל תעצבו" שכאן היה צורך מיוחד להזהירם על ענין זה כי מכיון שפגעו ביוסף הצדיק במכירתו היה נחשב כפגם (בעניני קדושה) בקדושת יוסף הצדיק כמבואר בזוהר הק' ובספה"ק, ומכיון שבענין זה הרי ביותר בא האדם לידי עצבות ויאוש כמבואר בספה"ק שכך הוא מטבע הפגם בזה שמביא את האדם לידי עצבות (וכמו כן כל מיני עצבים ומחלות נפשיות באים ע"י חטא זה ח"ו יותר מבשאר כל העבירות) לכן היה צורך ביותר להזהירם בכאן לשמור מן העצבות.

וכלל נחוץ וחשוב לדעת בענינים אלו הוא שאחרי כשלונו ח"ו (בכל אופן שלא יהיה) על האדם לדאוג מאוד שתכף ומיד אחרי זה ינתק מחשבתו מזה ולא ישאר קשור במחשבתו ובהרגשיו לכל הענין ולהכשילן אלא יברח מכל הענין במחשבתו ויסיח דעתו מזה לגמרי ויחזור להשקיע מחו ולבו בלמודו או במה שהוא עוסק וכאלו לא היה כלום עד שישכח מזה לגמרי בס"ד ובה נצל מיצרו לעתיד, כי מאחר שרואה היצר הרע שאי אפשר לו לכבוש את האדם בזה להביאו לידי עצבות ויאוש יעזבנו ויחפש לו קרבנות אחרים, ואפילו אם הכשילן היה במזיד גם כן יש לברוח ממחשבת עצבות ובמקום לישיב ולהתעכב במחשבתו על מעשה העול שהכשילו ישקיע מחשבתו רק על תקונו ועסק התשובה שיוכל לעשותה בצורה הנכונה ויחשוב רק בצד הטוב דהיינו שיחשוב כל הזמן על הדרגא שעומד להגיע אחרי שיתקן עצמו ולא לתת להיצר הרע לבלבלו במחשבות נגדיות, ובה יבא על מקומו בשלום בס"ד.

(מתוך מאמר זרה בחושך אור לישירים)

מחוסר מקום לא נכנס אוצר החינוך ואתכם הסליחה

המחשבה רעה^{טז} והקנאה והשנאה שהיה לכם עלי, ועל זה שאתם הייתם הגורמים (השליחים) לזה להוציא את זה לפועל, ונמצא שעיקר התשובה הוא רק על מה שהמרה את פי ד' בזה, ונמצא הרי זה יותר חשבון של בין אדם למקום ממה שעל בין אדם לחבירו, וברגע שתתקנו את זה בתשובה שלימה כבר לא יהיה נחשב עליכם שהתוצאה יצאה בגרמא שלכם.

ועוד יש להבין שמכיון שכאשר האדם עושה תשובה כראוי הרי מקיים בזה מצות עשה (של תשובה כנ"ל), ולכן מכיון שכתוב פקודי ד' ישרים משמחי לב הרי יש בכל מצוה הסגולה שהיא משמחת לב ולכן לא יפול האדם בעצבות ויאוש על ידי זה, ובה פרשנו (במקום אחר) מש"כ (תהילים ט"ו) "פקודי ד' ישרים" משמחי לב" שלכאורה תיבת "ישרים" נראה כמיותר בפסוק זה אמנם לפי האמור מובן היטב שכוונת הפסוק לומר שדוקא כאשר המצות נעשים בדרך הישרה כראוי להם רק אז הם משמחים, מה שאין כן כשלא עושים את המצוה כראוי שמתעצב לא על שערב פי ד' אלא על התוצאה שהוא רואה שקרה ועל זה הרי הוא מתמרמר, נמצא אין בהתמרמרותו קיום מצוה לכן הרי זה יביאו לידי עצבות ודכאון ויאוש, וידוע מה דאיתא בספה"ק שהחילוק בין התמרמרות דתשובה שהוא רצוי לעצבות ומרה שחורה שאיננה רצויה הוא כחוט השערה, וכפי הנאמר בזה תבחן הדבר אם הוא מתמרמר על עברו פי ד' הרי זה יביאו לידי שמחה ויותר חיזוק בעבודת ד' ית' אח"כ, ואם תשובתו והתמרמרותו היא מוטעת שהיא על התוצאה ולא על העבירה שעשה כנזכר אז הרי זה יביאו לידי דכאון ויאוש ורפיון ידים בעבודת ד' ית'.

ועוד כלל גדול יש לדעת והוא מה דאיתא בספה"ק שלפעמים היצר הרע מכשיל את האדם באיזה חטא ואין החטא הזה סוף מטרתו אלא כוונתו הוא יותר עבור מטרה להביאו לידי עצבות שבאה אחרי החטא כי (אז מרויח היצר הרע הרבה יותר כי על חטא יוכל האדם לבטלו תכף ומיד ע"י תשובה וחרטה כראוי לו אבל) אם נופל לידי עצבות מזה בקל יביא אותו היצר הרע אח"כ לידי יאוש ואז יהיה האדם נשאר ח"ו בשליטתו של היצר הרע לעולם ועד, ונמצא שהרויח לא

ד' ית' לקין שדמו של הבל ודם זרעו נדרש ממנו.

והנה בדרך כלל אדם מצטער ומתמרמר יותר על הפועל יוצא שקרה על ידו ממה שעל החטא שעשה, ואפילו אחרי שהוא מצליח לעשות תשובה שלימה ולתקן העבירה בכל זאת עדיין לא פג צערו ועצבותו על המקרה מכיון שהרי לא יוכל להחזיר את הנעשה ונגרם על ידו, וכמו בהנזכר (מי שח"ו רצח בן אדם) שהאדם מסתכל על זה שלולי מה שהוא גרם היה השני ממשיך לחיות והיה מוליד בנים ובני בנים וכדו' והבנה והשקפה זו מונע מהאדם לעשות תשובתו ובאומץ הראוי כי הרי הוא מרגיש שסוף כל סוף לא יתוקן בזה המציאות שנעשה, והנה כתוצאה מהשקפה הזאת לא יצא תשובת האדם כראוי^{טז} ונמצא האדם מפסיד תקונו הראוי לו, ועוד שעל ידי כן לא יוכל בשום פעם להרגיע את נפשו וישאר ח"ו לתמיד מיואש ועצוב ולא יוכל להמשיך בתורה ומצות ובעבודתו את ד' ית' כראוי^{טז}.

ועוד דבר יותר גרוע ויותר חמור יוצא ממחשבה כזו שהרי מחשבה והשקפה כזאת הרי זה פגיעה גדולה בהאמונה הטהורה (וכמו שנאמר בשם החינוך והחובת הלבבות ע"ש) שהרי זה מיסודי הדת והתורה הק' להאמין כך ומי שאינו מאמין כך הרי הוא נחשב שאינו מאמין בד', ועל כן יש לו להאדם לשים מאד ללבו בשעה שהיצר הרע מתקיף אותו במחשבות ועצבים האלה הנזכרים שזה נגד השקפת התורה והאמונה הנכונה כמו שנתבאר שהפועל יוצא שהוא נפילת ומיתת האדם השני היה קורה בין כך^{טז} ואם לא אצלו בביתו היה קורה במקום אחר ומה שהאדם נתבע זה רק על הפעולה שעשה, ואף על פי כן מענישים את האדם בחומרה גדולה כאלו הוא זה שגרם את הנזק ושבצעדי מעשיו לא היה קורה הנזק או המיתה וכנ"ל.

ולכן אמר להם יוסף "ועתה" על תעצבו, וידוע שלשון ועתה מרמז על תשובה כמו שאמרו חז"ל אין "ועתה" אלא תשובה, ועל זה אמר להם שאתם צריכים רק לחזור בתשובה על מה שהייתם אתם השלוחים לגרום לאבא כל הצער שיצא מזה אך אין עליכם להיעצב על עצם התוצאה שיצא מזה צער לאבא וצער בשבילי, שזה אינו הענין שלכם אלא עליכם רק לחזור בתשובה על הפעולה שעשיתם ועל

אליו כלל וכלל.
^{טו} וכן יש לדעת בענין זה שהמכשולים שקורים לאדם בשוגג ואונס שלא ברצונו, לפעמים אין להם שום קשר לנפש האדם אלא נהיה מהגוף המגושם שלו וא"כ אף שצריך לשמור על הגוף שאדם מועד לעולם וכו', בכל זאת אם האדם שמור במחשבתו ואין לכשלונו הגוף שום קשר ושייכות לבחינת מחשבה בין לפניה ובין אחרת אזי הפגם בזה על היותם מחשבה יותר קטן (ועיניו בספר "סדר היום" מה"מ מכיר במה שכתב שיש אלפי דרגות ואופני התקפת ונסיונות היצר הרע על האדם בעניני הקדושה), וכל זה אינו מבואר כל כך בספרי מוסר שאי אפשר לכתוב חללה של רשות ועשות ספרים הרבה אין קץ, ולפעמים האדם נשבר מזה ואינו מכיר את מקומו ומחזיק עצמו בדרגה הרבה יותר שפילה ממה שהוא באמת (ועוד עי' בספרינו ושמרו דרך ד' ובקונטרס ולא תתורו שהרחבנו הדיבור בביאור הענינים בס"ד), ועל כן יש לו להראות להיצר הרע שאי אפשר לו להפילו לידי עצבות ורפיון כמזימתו הרע ולשווא עמלו ועל ידי כן לבסוף יעזבונו יצרו וילך לו.

כ) ואתם "חשבתם עלי רעה" וגו' כלו' שהעוול שלכם היה רק המחשבה הרעה, ובה יתבאר היטב מאוד לשון הפסוק שם במה שאמר להם יוסף "התחת אלקים אני" והנה על פי פשוטו של מקרא ממה שענה להם יוסף (שם כ"א) אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת ספכם (ובזה) ינחם אותם ויודר על לבם משמע שפחדם (ובזה) (שבעבורו באו לבקש סליחתו) היה שלא ימשיך לכולם אותם אחרי פטירת יעקב (וכ"מ גם ממה שפירש רש"י שם ט"ו ע"ש) ולפי זה אינו מובן כל כך לכאורה מה שאמר להם התחת אלקים אני ופירש רש"י שלא יוכל לעשות להם רעה ונזק כמו שהם לא הצליחו להזיק לו, אבל לפי האמור שחששו שיפסיק לפרנס אותם לכאורה זה כן ביור ובבחינתו ואם לא ירצה לא יפרנסם משלו, אמנם לפי האמור יש לומר שכונתו במה שאמר התחת אלקים אני היה לומר שלא נעשה עוול שאדם לחבירו שעליו אחזיק קנאתו כנגדם אלא עיקר העוול שעליו יהיו נדונים הוא ענין חשבתם עלי רעה וזה אינו עסק שלי כלל אלא בין אדם למקום וכמו כל שאר עבירות שבין אדם לתקן שאין לאדם עסק בעל אלא אלה"ה, ועל זה אמר התחת אלקים אני כלו' שזה ענין ד' לענוש על זה ואין זה שייך

^{טז} ועוד טעם יש להוסיף לזה שלא תהיה התשובה כראוי והוא מכיון שמה שכן יעשה יהיה בלי שמחה (מכיון שאינו מאמין שעל ידי זה יתוקן העבירה כאלו לא נעשית כלל) והרי תשובה היא מצות עשה כמו כל המצות וכמו שבשאר כל המצות אם האדם עושה אמת בלי שמחה אין המצוה שלמה כלל כמבואר בספ"מ כמו כן הוא לגבי מצות התשובה, ועוד טעם יש להוסיף לפי מה שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (... שמה שאינו מאמין שיר"כ מכפר אין זה מכפר בשבילו, ומסתבר (שאין זה מדין י"כ ונאמר רק לגבי י"כ אלא שהרי זה מדין התשובה ועל כן יש להבין) שכמו כן הוא בכל תשובה שהאדם עושה שאם אינו מאמין שהיא מכפרת לו הרי זה לא מכפר לו, ונמצא ע"י השקפה פסולה זו האדם מפסיד לעצמו בידיים את כפרתו.

^{טז} וכמו שהמציאות מעיד על מקרים כאלה ל"ע שהאנשים נשארו מדוכאים ומעונים מן המשך חייהם והפסידו המשך כל ימיהם על ידי כן (ואלה שהם חלושי מזג יתכן שלא יעשו כלום מיום ההוא והלאה ח"ו) ד"ל.

^{טז} ואם האדם מאמין כך לא יבא לעצבות ע"י התשובה. ^{טז} וכמו שניחמם יוסף סוף פרשת ויחי ואמר להם נ'